

УДК 378.015.311 “311”

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.59.19>

НЕПЕРЕРВНА ОСВІТА ЯК УМОВА РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ В ЧАСИ ВІЙНИ

Наталія Петрук, Наталія Семенюк

Хмельницький національний університет,

факультет міжнародних відносин і права, кафедра філософії та соціально-гуманітарних наук

вул. Інститутська, 11, 29016, м. Хмельницький, Україна

Стаття присвячена розгляду неперервної освіти як інституту, що забезпечує формування і розвиток творчого потенціалу особистості в реаліях війни, розв’язаної російським агресором проти України. Неперервна освіта характеризується як важливий засіб розвитку людини, її особистісних якостей. Значущість неперервної освіти проявляється в тому, що вона надає можливість удосконалювати людські здібності та знання, зміцнювати творчий потенціал особистості, саморозвиватися і самореалізовуватися протягом життя. Неперервна освіта орієнтує людину на постійну самоактуалізацію, посилення відповідальності за свої дії, постійне вдосконалення професійних компетентностей. Значний соціальний потенціал неперервної освіти пов’язаний з процесами виховання особистості, її громадянської позиції й суспільної активності, що є надзвичайно актуальним в умовах, коли Україна веде боротьбу за свою незалежність. Творчий потенціал особистості характеризується як інтегративна якість особистості, що включає в себе знання, здібності, вміння, мотивацію, обдарованість людини. Завдяки цьому відбувається самореалізація та саморозвиток особистості. Інститут неперервної освіти формує також своєрідний простір для розвитку нового, нових ідей, творчого, неординарного мислення, оригінальних поглядів. Здатність особистості мислити і діяти творчо в різних ситуаціях, у тому числі в умовах війни, є передумовою її самоствердження в житті. Обґрунтовано, що в змісті сучасної освіти не повинно бути ціннісно-нейтрального знання, оскільки йдеться про всебічний розвиток людини й реалізацію її найкращих творчих якостей. Зроблено висновок, що маючи на меті актуалізацію творчого потенціалу особистості, розвиток творчих здібностей людини, неперервна освіта в Україні проявляє свої очевидні переваги, коли йдеться про вільний і незалежний розвиток особистості в часи війни.

Ключові слова: неперервна освіта, творча діяльність, особистість, творчий потенціал особистості, саморозвиток, самореалізація.

Українська освіта сьогодні – це інститут, одним із найважливіших завдань якого є збереження цивілізаційних досягнень людства в умовах жорстокої війни з ворогом з московського Сходу. В часи війни, коли реальними стають загрози людині та людському існуванню, особливого значення набуває потреба творення умов для всебічного розвитку особистості й виховання громадянина своєї країни, для формування тих людських якостей, які визначають культуру. Спричинена російською агресією війна є найбільшою загрозою для української людини та її життєвого світу. Це війна за наше спільне з цивілізованим світом існування, за свою країну і нашу культуру.

Досить загостреним є також особливе відчуття людиною себе в глобальному й технократичному світі. В такому світі панує прагматизм та економічна доцільність, але очевидним є дефіцит найкращих людських якостей – доброти, любові, взаємодопомоги, співпереживання. Небезпечним для людини є зростання агресивності та жорстокості в суспільстві. Тотальний прагматизм і технократизм нашого життя породжує низку проблем, які погіршують стан освіти в Україні, спричиняють глибоку кризу гуманітарного

мислення. Наслідком цього стає нівелювання духовного світу людини, тих її якостей, які складають творчий потенціал особистості.

Важливим засобом розвитку людини, її інтелектуальних, духовних потреб та цінностей виступає неперервна освіта. Її значущість у сучасних умовах полягає в тому, щоб забезпечити людині постійний розвиток, удосконалення її здібностей, творче оновлення протягом всього життя. Суттєвим виявом реалізації потенційних можливостей неперервної освіти є розвиток і зміцнення творчого потенціалу особистості, що є засадою розвитку суспільства в часи нестабільності, невизначеності, військових конфліктів та протистоянь. Війна, в якій сьогодні перебуває українське суспільство, випробовує особистість, виявляє її здатність удосконалюватися, співпрацювати, спрямовувати свої зусилля на розвиток і збереження своєї високої сутності.

Фундаментальні принципи неперервної освіти неминуче включають у себе постулат гуманізації людського життя й необхідність розвитку творчого потенціалу особистості. В сучасних умовах українська освіта не може перебувати в стані «закритості» від суспільних та національних проблем. Вона повинна орієнтувати особистість на нове, на постійну самоактуалізацію, на підвищення вимог до себе, на розвиток професійних компетентностей. Неперервна освіта залишається інститутом збереження та подальшого розвитку особистості, її здібностей, вмінь, творчого потенціалу.

Актуальність звернення до проблеми осмислення ролі неперервної освіти в розвитку особистості визначається, з одного боку, потребами самої особистості, збереженням та зміцненням її творчих потенцій, духовного світу в часи жорстокої війни, а з іншого, спробами розуміння соціального потенціалу неперервної освіти, що пов'язано з необхідністю виховання особистості з активною громадянською позицією.

Аналіз праць, присвячених досліджуваній проблемі, свідчить про значний інтерес до неї філософів, психологів, педагогів. Суттєвий внесок у дослідження неперервної освіти в Україні та світі зроблений українськими науковцями – В. Андрущенко, М. Бойченком, В. Кременем, Л. Горбуною, С. Пролеєвим, Н. Семенюк та ін. Неперервна освіта розглядається ними як соціальний інститут й чинник формування особистості в суспільстві. В полі уваги багатьох вчених перебувають також проблеми, пов'язані з вивченням різних аспектів творчого потенціалу особистості (В. Моляко, Н. Семенюк, О. Гопко, Б. Новиков, Р. Богачев, Т. Бубон). Однак питання, пов'язані зі з'ясуванням ролі неперервної освіти у формуванні творчого потенціалу особистості в часи війни, потребують додаткового вивчення.

Метою статті є аналіз основних стратегій розвитку неперервної освіти в Україні в часи війни, осмислення її ролі та значущості в розвитку творчого потенціалу особистості. Методологія дослідження ґрунтується на використанні тих принципів і методів наукового пізнання, філософських підходів, евристичний потенціал яких дає можливість комплексно і всебічно дослідити сформульовану в статті проблему. Теоретичне осмислення впливів неперервної освіти на всебічний розвиток особистості здійснюється з урахуванням контексту розвитку української освіти. Завдяки системному підходу неперервна освіта постає як цілісний феномен, як єдність різних сторін і аспектів, що визначили її можливості у розвитку та самореалізації особистості.

Дослідницькі потреби вивчення неперервної освіти та різних аспектів функціонування її як соціального інституту обумовлена значною мірою тим, що в часи війни суттєві трансформації торкаються самої освіти, реалізації її соціальних можливостей і перспектив у сучасному світі. Не меншою прерогативою неперервної освіти є формування духовного світу особистості, її різнобічних потреб, вплив на розвиток творчих якостей і творчого потенціалу особистості. Освіта і неперервна освіта як її невід'ємна частина, створюють

необхідний для існування людини простір *human security*, де людина була й є найвищою цінністю, а культура постає єдністю різних смислів людського буття (соціальних, духовних, логічних, моральних, естетичних тощо) в певному історичному та національному контекстах [13, с. 55].

Через освіту (а також виховання) здійснюється формування особистості та її важливих якостей (громадянських, психічних, творчих, фізичних, емоційних), реалізуються способи розвитку в суспільстві. Це складний і багатограний процес людської діяльності, який визначає оптимальні умови для фізичного, психічного та соціального розвитку особистості [12, с. 86].

Неперервна вища освіта в Україні репрезентована єдиною системою різних навчальних закладів, за допомогою яких особистість здобуває освіту на кожному етапі свого життя. Важливими ланками одержання індивідом ґрунтовних знань в системі вищої освіти є університети, інститути, академії тощо. Модернізація їх діяльності відповідно до вимог сучасного життя є стратегічною лінією розвитку освіти в ХХІ столітті. Сьогодні людство об'єктивно приходить до розуміння того, що найбільша загроза для нього полягає у недостатній здатності адаптації до змін у сучасному житті, до прискорених темпів розвитку всіх сторін людського життя. Просте накопичення знань є недостатнім, якщо мислити перспективи людини в складному і невизначеному світі. Людина має вдосконалювати свої знання та вміння і водночас оновлювати їх настільки, щоб мати змогу швидко й кардинально змінювати структуру діяльності.

Неперервна освіта виступає як інноваційний організаційний принцип, що спирається на психолого-педагогічну ідею формування особистості й зумовлений створенням відповідних систем освіти та виховання, які мають стати відкритими для людей будь-якого віку і статусу, супроводжувати людину впродовж усього життя, сприяти її постійному розвитку, залучати до неперервного процесу оволодіння знаннями, а при необхідності – надавати можливості нової підготовки в умовах зміни умов життєдіяльності, стимулювати самоосвіту [11, с. 8]. Навчання протягом життя передбачає доступ людей будь-якого віку до якісного навчання, включаючи цифрову грамотність, поліпшення навичок та компетентності.

Організація неперервної освіти сприяє формуванню нового ставлення до неї як до людської діяльності, що відбувається впродовж усього життя людини. Це найбільш ефективна допомога в пристосуванні до змін у соціальному, економічному, фізичному, духовному житті людини. Розвиток неперервної освіти супроводжується процесами самоактуалізації особистості, яка розвиває свої здібності, інтереси, життєві орієнтації, реалізує себе в цілісності всіх своїх сторін та характеристик. При цьому особистість постає як частина соціальних взаємодій в межах певної спільноти і проявляє себе як сутність, що здатна до спілкування, дружнього дискурсу з іншими людьми. Таким шляхом особистість реалізує себе і проявляє свої творчі нахили та здібності.

Простір неперервної освіти забезпечує особистості можливості для вибору механізмів і способів самореалізації в процесі навчання і виховання. Завдяки різноманітним формам навчання, що пропонує неперервна освіта, відповідно до можливостей, потреб, інтересів особистості, створюються умови для розвитку творчого потенціалу кожної особистості. Отже, зміст неперервної освіти передбачає реалізацію стратегій розвитку особистості, її самовираження й самоактуалізації в конкретних умовах і в конкретному середовищі. Творча природа особистості постає як енергія розвитку, внутрішнього самовдосконалення впродовж всього життя. Розвиток творчого потенціалу особистості є частиною процесу її самореалізації в складних обставинах життя й діяльності, коли потрібно самостійно

вирішувати різні проблеми й рухатися до зрозумілих життєвих цілей. В результаті людина переходить на новий рівень особистісного розвитку, що дозволяє їй знаходити нові смисли в своїй діяльності, навчанні, освіті в цілому. Освіта й освітній процес у такому контексті виступає способом утвердження людської унікальності й неповторності, тобто того, що є невід'ємною характеристикою особистості [8].

Творчий потенціал особистості в процесі неперервної освіти формується також завдяки неординарному, нестандартному мисленню, відходу від загальновизначених схем та стереотипів. Це передбачає перехід від традиційних процесів накопичення знань до випереджувальної інтелектуальної та духовної реакції на запити суспільства, до вміння саморегулювати рівень своїх знань відповідно до вимог сьогодення й тих умов, що спричинені війною.

Творчий потенціал особистості, включає в себе здібності, знання, вміння, мотивацію, обдарованість, ініціативу людини. Загалом це є сукупність вроджених та набутих характеристик, за допомогою яких відбувається самореалізація та саморозвиток особистості. Суттєву роль (якщо не вирішальну) в розвитку творчого потенціалу особистості відіграє формування творчих розумових здібностей що є умовою розвитку творчого мислення [16]. Неперервна освіта повинна стати простором для розвитку нових ідей, нової, оригінальної, незвичайної інформації, яку отримує й використовує особистість на основі поширення знань, умінь, цінностей. Загалом творчий потенціал особистості можна розглядати як інтегративну особистісну властивість, що виражається у ставленні (позиції, настанові, спрямованості) людини до творчості. Крім того, завдяки розвитку свого творчого потенціалу особистість може пристосовуватися до мінливих умов діяльності, нестандартно діяти в різних ситуаціях і отримувати оригінальні результати. Здатність особистості нетрадиційно вирішувати протиріччя, які виникають у реальному житті, є передумовою її самоствердження в сучасному світі. Від того, як людина проявляє себе в складних та екстремальних для життя ситуаціях, як вона захищає свою людськість, залежить доля всієї цивілізації.

Процес формування творчого потенціалу особистості нерозривно пов'язаний зі зміцненням людського духу, проявом чого є любов, добро, милосердя, братерство, солідарність. Необхідним елементом цього процесу є також орієнтація на загальнолюдські, національні, сімейні, громадянські цінності. Велике значення в непрості періоди історичного розвитку набуває виховання громадянських цінностей, що проявляється в усвідомленні значущості власної гідності, внутрішньої свободи, дисципліни, поваги до інших, патріотизму та незалежності.

Творчий потенціал особистості є інтегративною її якістю, що виражає можливість ставити і вирішувати нові завдання, по-новому реагувати на нові виклики, модернізувати свою активність у певній сфері діяльності. Неперервна освіта здатна визначати те поле можливостей, де може реалізуватися творчий потенціал особистості. При цьому може змінюватися й сама особистісна структура суб'єкта творчості, що з необхідністю призводить до самовдосконалення та самореалізації особистості.

Потреби всебічного розвитку творчого потенціалу особистості надзвичайно актуалізуються в світі, де переважають технократична свідомість та прагматичні цінності й складається простір «споживацької культури» [3]. Це об'єктивно відбивається й на змісті освіти. Зокрема, в школах, колегіумах, університетах скорочується обсяг вивчення гуманітарних дисциплін і на перший план виходять науки, вивчення яких приносить корисний економічний та практичний ефект. Натомість гуманітарні науки, втрачають свій статус і своє місце в навчальних програмах. Завдяки прогресивним інформаційним технологіям

поширюється й зміцнюється «суспільство знань» і наслідки цього неминуче відчуються на духовному світі особистості. На думку Л. Горбунової, це є суттєвим викликом для індивіда та суспільства в освітній сфері, оскільки формується досить небезпечний для життя людини стан тотальної невизначеності й цілої низки криз у суспільстві від екологічної до кризи демократії [6, с.57]. Крім того, за таких умов менша увага звертається на процес виховання особистості, часто не залишається місця універсальному і духовному. Домінування економічних пріоритетів в освіті, споживацькі інтереси, орієнтація на потреби одержання максимального прибутку містять у собі загрози для особистості та реалізації її творчого потенціалу.

Призначення неперервної освіти полягає в тому, щоб готувати молоду людину до життя в різноманітному світі, де особистість робить свій вибір, який може радикально змінювати її життя. Неперервна освіта покликана формувати у молоді здатність до критичного мислення, вільного і незалежного від авторитетів міркування, що є необхідним для культурного та політичного розвитку особистості. При цьому повинно відбуватися усвідомлення належності особистості до певної культурної традиції, до системи національних цінностей. В просторі неперервної освіти повинна творитися атмосфера відповідальності за свої дії та за свій вибір. Всебічний розвиток творчого потенціалу особистості повинен супроводжуватися формуванням людини культури, а не війни.

Отже, неперервна освіта як частина української освіти покликана забезпечувати підтримку основних пріоритетів розвитку сучасного суспільства й тим самим сприяти формуванню творчих якостей і творчого потенціалу молодої людини, яка включається в освітній процес. Ні війна, ні виклики сучасного глобального, технократичного світу не повинні спричиняти духовну деградацію людини й не давати можливості для втрати людиною своєї людськості. Одномірне уявлення про освіту як на процес одержання ціннісно-нейтрального знання сьогодні «не спрацьовує». Необхідно розуміти, що глибокі знання або ж розробка фундаментальних проєктів без зміни особистості, без самореалізації та самовдосконалення особистості, без розвитку її творчого потенціалу просто неможливі. Значущість всебічного формування особистості й розвитку її найкращих творчих якостей в освітньому процесі стає все очевиднішою, оскільки йдеться про людину та цінності людського світу.

Спрямованість неперервної освіти на розвиток творчого потенціалу особистості повинно доповнюватися усвідомленням необхідності процесу виховання громадянина своєї країни. Йдеться про активну участь особистості в громадських справах, у житті суспільства, в управлінні державою. Підготовка молодих людей до суспільного життя є надзвичайно важливим завданням української освіти загалом і неперервної освіти, зокрема.

Головні стратегії розвитку неперервної освіти в Україні з необхідністю передбачають формування творчого потенціалу особистості, що є суттєвим соціальним капіталом у сучасному світі. Безперечною є потреба поваги до неповторного життєвого світу іншої людини, до її свобод і прав, виховання громадянської свідомості й культури порозуміння. Такі стратегії відрізняються від того, на чому ґрунтувалася стара система освіти. Неперервна освіта перетворюється в успішний інструмент розвитку особистості, вона забезпечує зв'язок особистості зі світом й зосереджує в собі досить ефективні механізми формування її творчого потенціалу. В нелюдських умовах війни проявляється необхідність розвитку тих інститутів та механізмів освіти, які своїм функціонуванням забезпечують вільний і незалежний розвиток особистості. Від того, як українська людина проявляє себе сьогодні, як вона захищає свою людськість, залежить доля європейської цивілізації.

Список використаної літератури

1. Андрущенко В.П., Бондар В.І. Модернізація педагогічної освіти в контексті викликів ХХІ століття. *Європейські педагогічні студії*. 2015. Вип.5-6. С.54-63.
2. Андрущенко В., Губерський Л. Філософія як теорія та методологія розвитку освіти. 2-ге вид. Київ: Леся, 2012. 567 с.
3. Бауман З., Донскіс Л. Моральна сліпота. Втрата чутливості у плинній сучасності / пер. О. Буценка. Київ: Дух і літера, 2014. 280 с.
4. Бойченко М. І. Між «напівосвітою» і «напівдією»: у пошуках шляху до дієвої освіти. *Філософія освіти. Philosophy of Education*. 2017. №2. С.219-239.
5. Гопка О.М. Творчий потенціал особистості як наукова категорія. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2016. Сер.16. Вип.27. С.11-14.
6. Горбунова Л. Ключові компетенції у транснаціональному освітньому просторі. *Філософія освіти. Philosophy of Education*. 2016. Вип. 19 (2). С.97-117.
7. Йосипенко С. Освіта і ситуація множинності цінностей. *Філософія освіти. Philosophy of Education*. 2020. Вип.26 (1). С.68-84.
8. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. Філософія людини і освіта. 3-ге вид. Київ: Леся, 2012. 523 с.
9. Кремень В. Г., Луговий В.І., Саух П.Ю. Освіта і наука – основа інноваційного людського розвитку. *Вісник національної академії педагогічних наук України*. 2020. Вип. 2(2). С.1-5.
10. Култаєва М. Homo digitalis, дигітальна культура і дигітальна освіта: філософсько-антропологічні і філософсько-освітні розвідки. *Філософія освіти. Philosophy of Education*. 2020. Вип.26 (1). С.8-37.
11. Луговий В.І. Становлення безперервної освіти в країнах організації економічного співробітництва в розвитку (досвід для України). *Вища освіта України Теоретичний та науково-методичний часопис*. 2008, №4. С. 7-9.
12. Новиков Б., Богачев Р., Бубон Т. Творча діяльність як засіб реалізації особистості у суспільстві. *Освітній дискурс. Збірник наукових праць*. 2022. Т.39. Вип.1-3. С.84-99.
13. Петрук Н.К. Стратегії розвитку гуманітарної освіти в добу технократизму та глобалізації. *Філософія освіти. Philosophy of Education*. 2020. Вип.26 (1). С.54-68.
14. Пролеєв С., Шамрай В. Компетентнісний підхід у філософії освіти: можливості і проблеми. *Філософія освіти. Philosophy of Education*. 2017. Вип. 20(1). С.196-212.
15. Семенюк Н.В. Філософія безперервної освіти. Київ: Знання України, 2014. 347 с.
16. Функціонування творчого мислення в умовах інформаційної невизначеності / за ред. В. Моляко. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2024. 204 с.

CONTINUOUS EDUCATION AS A CONDITION FOR THE DEVELOPMENT OF THE CREATIVE POTENTIAL OF A PERSON IN TIMES OF WAR**Nataliia Petruk, Nataliia Semeniuk***Khmelnytsky National University,**Faculty of International Relations, Department of Philosophy and Social and Humanitarian Sciences
Instytutska str., 11, 29016, Khmelnytskyi, Ukraine*

The article is devoted to the consideration of continuing education as an institution that ensures the formation and development of the creative potential of the individual in the realities of the war unleashed by the Russian aggressor against Ukraine. Continuing education is characterized as an important means of human development, his personal qualities. The significance of continuing education is manifested in the fact that it provides an opportunity to improve human abilities and knowledge, strengthen the creative

potential of the individual, self-development and self-realization throughout life. Continuing education orients a person to constant self-actualization, increased responsibility for his actions, constant improvement of professional competencies. The significant social potential of continuing education is associated with the processes of educating the individual, his civic position and social activity, which is extremely relevant in the conditions when Ukraine is fighting for its independence. The creative potential of a person is characterized as an integrative quality of a person, which includes knowledge, abilities, skills, motivation, and giftedness of a person. Thanks to this, self-realization and self-development of the person occurs. The Institute of Continuing Education also forms a kind of space for the development of new, new ideas, creative, extraordinary thinking, and original views. The ability of a person to think and act creatively in various situations, including in war conditions, is a prerequisite for his self-affirmation in life. It is substantiated that the content of modern education should not contain value-neutral knowledge, since it is about the comprehensive development of a person and the realization of his best creative qualities. It is concluded that, aiming at the actualization of the creative potential of the individual, the development of human creative abilities, continuing education in Ukraine shows its obvious advantages when it comes to the free and independent development of the individual in times of war.

Key words: continuing education, creative activity, personality, creative potential of the individual, self-development, self-realization.